

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odjel za sociologiju

KONCEPTUALIZACIJA SAMOHRANOG
RODITELJSTVA KROZ SOCIOLOŠKE TEORIJE

Završni rad

Kandidat: Rachel Drbohlav Ollerton

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Markešić

Zagreb, rujan 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Položaj samohranih roditelja u društvu.....	3
3. Klasične sociološke teorije i samohrano roditeljstvo.....	5
3.1. Strukturalni funkcionalizam i konfliktna perspektiva	6
3.2. Samohrano roditeljstvo iz feminističke perspektive	8
4. Socijalno psihološke teorije i samohrano roditeljstvo	9
4.1. Teorija socijalnih uloga.....	10
4.2. Teorija samopotvrđivanja.....	11
5. Zaključak.....	12
6. Popis literature	14
Sažetak	16

1. Uvod

Jedan od bitnih razloga neodrživosti tradicionalnog poimanja obitelji u današnjem vremenu je porast različitih oblika roditeljstva. Stvarnost u kojoj postoje roditelji posvojene djece, roditelji u istospolnim zajednicama, kao i samohrani roditelji upućuje na nužnost adekvatnog redefiniranja pojma obitelji, ali i primjerenije spoznaje i podrške samohranim roditeljima od strane društva.

Kako bi se što preciznije pristupilo problematici samohranog roditeljstva, potrebno je ponajprije razlučiti kategorije jednoroditeljska obitelj i samohrani roditelj, koje se inače nedovoljno razgraničavaju kako na razini zakona (u Hrvatskoj jedino u Zakonu o socijalnoj skrbi) tako i u praksi. Iako jedno i drugo najčešće nastaje uslijed razvoda braka, smrti, nestanka ili napuštanja obitelji jednog od roditelja, ili pak početnog odabira/odluke (putem umjetne oplodnje, izvanbračnog rođenja ili posvajanja djeteta), jednoroditeljska obitelj odnosi se na obitelj koju čine dijete/djeca (biološka i/li posvojena) i jedan roditelj, dok je samohrani roditelj onaj roditelj koji *sam* izdržava dijete/djecu i skrbi o njegovim/njihovim potrebama i odgoju

Tema samohranog roditeljstva iznimno je značajna i aktualna, posebice u Hrvatskoj gdje se pojmovi braka i obitelji pokušavaju redefinirati na isključiv način, a društvene institucije i zakoni ne pružaju adekvatnu potporu i pomoć. Zanemarivanje te problematike, nedostatak pravnih i društvenih rješenja dodatno opterećuje ne samo samohrane roditelje nego i njihovu djecu (dok se svugdje ističe „dobrobit djeteta“ kao prioritet) jer ona mogu osjetiti znatne neugodne posljedice odrastanja u nekonvencionalno strukturiranoj obitelji koju društvo najčešće ne odobrava.

Cilj je ovog rada ukazati na važnost spoznaje problema samohranog roditeljstva od strane državnih institucija i socijalne okoline, i to kroz sagledavanje tog fenomena unutar realnih društvenih okvira i iz raznih teorijskih aspekata. Na taj način otvaraju se neka nova pitanja i ideje za daljnja istraživanja tog kompleksnog segmenta modernog društva.

U tu svrhu ponajprije ću izložiti aktualnu situaciju samohranih roditelja u društvu, s naglaskom na hrvatsko društvo. Potom ću problematiku samohranog roditeljstva razmotriti s pozicija različitih klasičnih socioloških i socijalno psiholoških teorija. Pet teorija služit će mi kao alat u interpretiranju značaja samohranog roditeljstva za društvo i ponuditi ideje za nova istraživanja na tom području. Odabrala sam tri sociološke teorije kako bih istaknula značaj samohranog

roditeljstva u samom društvu i dvije socijalno psihološke za istraživanje utjecaja samohranog roditeljstva na djecu. Smatram da su takva istraživanja neophodna prije svega kako bi formalne institucije mogle prepoznati probleme i potrebe samohranih roditelja te poduzeti adekvatne mjere potpore, ali i kako bi se u društvu umanjili negativni stereotipi o samohranom roditeljstvu.

2. Položaj samohranih roditelja u društvu

Prije razrade pojma samohranog roditeljstva kroz odabrane sociološke i socijalno psihološke teorije potrebno je sagledati trenutnu društvenu situaciju u kojoj se nalaze samohrani roditelji. Iako ću se primarno fokusirati na hrvatsko društvo, stanje u drugim zemljama nije bitno drugačije (iako, naravno, varira). To doprinosi razjašnjavanju relevantnosti ove teme i uopće teme obitelji unutar sociologije u vrijeme kada dolazi do značajnih strukturalnih promjena.

Podaci popisa stanovništva i društvenih istraživanja ukazuju na to da u većini industrijaliziranih zemalja jednoroditeljske obitelji čine 10-15% obitelji. Te brojke su stalno u porastu, pa primjerice u Velikoj Britaniji postotak samohranih roditelja seže i do 18.5% (Strongerfamilies). Svakako, u ukupnom broju samohranih roditelja oko 90% najčešće čine žene (Giddens, 2007:181). U Hrvatskoj je u zadnja tri desetljeća postotak jednoroditeljskih obitelji također porastao. Prema popisu stanovništva iz 2011. U hrvatskom društvu postoji oko 15% jednoroditeljskih obitelji, od čega 12.5% čine majke s djecom i 2.5% očevi s djecom (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005:2).

Da bi se ukazalo na kompleksnost jednoroditeljskih obitelji, napose samohranih roditelja, čiji je udio u većini modernih društava u porastu, potrebno je razmotriti i opću definiciju obitelji.

Kao što je spomenuto u uvodnom dijelu ovog rada, u hrvatskom društvu nastoji se redefinirati tj. „zapečatiti“ definicije pojmova kao što su brak i obitelj. Trenutno je što se tiče „obitelji“ na djelu pojmovno šarenilo. Naime, u važećem Obiteljskom zakonu pojam obitelji uopće nije definiran, dok brojni drugi zakoni donose međusobno različite definicije tog pojma pa su neke inkluzivnije, a druge ekskluzivnije, odnosno obuhvaćaju veći ili manji broj članova obitelji (i njihovih prava) prema vlastitim specifičnim potrebama i intencijama (npr. zaštita od nasilja u obitelji, smanjenje državnih izdataka i sl.).

U takvu pojmovnu šarolikost nedavno obznanjen kontroverzni Prijedlog nacrtu o Obiteljskom zakonu (koji je nakon brojnih kritika povučen) unosi popriličnu iako nimalo bezopasnu pojmovnu zbrku. Predložena definicija obitelji tu je glasila ovako: „U smislu ovog Zakona obitelj čine: majka, otac i njihova djeca, majka s djetetom odnosno otac s djetetom iako ne žive zajedno, te ostali srodnici koji s njima žive.“ (Turčin, 2017). Očito je da ovakva definicija diskriminira ne samo parove bez djece i istospolne roditelje, nego i samce koji su posvojili djecu, a potencijalno i majke i očeve čiji je partner umro ili je nepoznat. Kako zakonske definicije u praksi rezultiraju omogućavanjem ili uskraćivanjem određenih prava, pomoći i pogodnosti, vidljivo je da ovakvo definiranje obitelji još i pogoršava nezavidnu situaciju samohranih roditelja.

Problematičnost definiranja obitelji iskazuje se u praksi na raznim razinama, čak i onim „sasvim običnima“, pa tako samohrani roditelji i njihova djeca nerijetko ne mogu kupiti obiteljske ulaznice ili članske iskaznice za pojedine sadržaje/aktivnosti jer one impliciraju da obitelj ima barem tri člana, čime se samohrane majke i očevi s jednim djetetom isključeni.

Uz to postoji i određena stigmatizacija samohranog roditeljstva od strane pojedinih društvenih institucija. Prema Obiteljskom zakonu osobe koje nisu u braku ili izvanbračnoj zajednici, tj. samci imaju pravo na posvajanje djeteta u Hrvatskoj (Obiteljski zakon, 2015). Kriteriji za posvojitelje iznimno su strogi, ali čini se da su ipak malo stroži kada su u pitanju samci. Premda postoji zakonsko pravo na posvajanje i samohrano odgajanje djeteta, neke institucije, kao što su socijalni centri u Zadru i Šibeniku, uopće ne razmatraju samce kao potencijalne posvojitelje (Čizmić, 2015). Iz ovakve prakse proizlazi ozbiljno pitanje: zašto se samohrane roditelje smatra neadekvatnima za odgoj djece, te se kao bolja opcija nameće odrastanje u instituciji bez i jednog roditelja? Stigmatizacija samohranih roditelja od strane društva čak je i stratificirana, pa se – ovisno o spolu roditelja i okolnostima u kojima dolazi do samohranog roditeljstva – na različite podskupine samohranih roditelja, s izuzetkom jedne, zauzimaju različito gradirani negativni stavovi. Prema jednom istraživanju, samohrane udovice i udovce percipira se pozitivno, dok se nenaklono gleda na neoženjene i rastavljene muškarce, s više neodobravanja na neudane i rastavljene majke, a ponajviše na žene s izvanbračnom djecom (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010: 21). Istom istraživanjem utvrđuje se da negativnije stavove prema samohranim roditeljima imaju muškarci, roditelji starije dobi, s više djece i nižim prihodima (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010: 17).

Samohrani roditelji u Hrvatskoj nisu u nezavidnoj situaciji samo zbog razbarušenih definicija obitelji i stigmatizacije od pojedinih društvenih institucija i okoline. Samohrani roditelji izloženi(ji) su nizu problema, od financijskih teškoća, problema u zapošljavanju i stanovanju, organizaciji vremena za dnevne obaveze i skrb za dijete do fizičkih i psihičkih opterećenja (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005:2). Jedan aspekt težine njihova položaja pokazuje se kroz statističke podatke – koji su zasigurno primjenjivi i na Hrvatsku – o porastu siromaštva u obiteljima sa samohranim roditeljima, pri čemu se rizik od siromaštva penje i na 20% do 25% (Knaus, 2017).

Prema istraživanju koje su provele Pećnik i Raboteg-Šarić (2005), samohrani roditelji doživljavaju podršku samo od najužeg kruga obitelji, a većina izražava nezadovoljstvo podrškom socijalne skrbi i predstavnicima vlasti u Hrvatskoj. Ali, Raboteg-Šarić i Pećnik (2010:7), ukazuju da stanje može biti i ozbiljnije, tj. gore i od dokidanja formalne podrške: „Sa situacijama izravnog neodobravanja uže ili šire okoline zbog svog statusa samohranog roditelja, uključujući osuđivanje, ismijavanje, podcjenjivanje, zamjeranje ili odbijanje da se pruži podrška, suočio se svaki peti samohrani roditelj, a isto toliko susrelo se s negativnim stavovima na tržištu rada.“. Loša slika o samohranim roditeljima također može dovesti i do stigmatizacije i diskriminacije njihove djece (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010: 8).

Iz ovdje spomenutih problema očituje se da je samohranim roditeljima u Hrvatskoj nužno pružiti ozbiljnije programe državne potpore prilagođene njihovim specifičnim potrebama, kao i širu društvenu podršku. U nastavku rada ću sagledati samohrano roditeljstvo kroz teorije koje mogu pridonijeti različitim načinima istraživanja ove obiteljske strukture i samim time njezinoj većoj vidljivosti.

3. Klasične sociološke teorije i samohrano roditeljstvo

Koncept samohranog roditeljstva može se sagledati iz perspektive raznih klasičnih socioloških teorija. U tu svrhu odabrala sam tri klasične teorije – funkcionalističku i konfliktnu, kao dvije oprečne teorije, te feminističku koja može ponuditi različite pristupe temi – od razlike u iskustvima samohranih majki i očeva do diskriminacije samohranih majki. Ove klasične teorije

ne spominju izravno samohrano roditeljstvo, ali u svoje znanstveno-istraživačko područje uključuju teme kao što je obitelj i njezine funkcije u društvu.

Važno je proučavati društvene fenomene i sa stajališta klasičnih teorija jer one nude drugačiju perspektivu i mogu otvoriti nove načine istraživanja predmeta. U fokusu promatranja samohranog roditeljstva kroz klasične sociološke teorije jest utjecaj drugačije strukturirane obitelji na društvo i obrnuto, utjecaj društva i društvenih institucija na takve obitelji. U Hrvatskoj su malobrojna istraživanja o samohranom roditeljstvu općenito, a pogotovo iz ovakvih perspektiva, koje su pak nužne kako bi društvo moglo adekvatno reagirati i napredovati.

3.1. Strukturalni funkcionalizam i konfliktna perspektiva

Da bismo rasvijetlili viđenje samohranih roditelja iz određenih klasičnih socioloških perspektiva potrebno je prvo sagledati njihova stajališta o samoj instituciji obitelji i njezinoj funkciji u društvu. U ovom poglavlju predstaviti ću funkcionalizam i konfliktnu teoriju kao dvije oprečne teorije koje imaju različite poglede na obitelj i samohrano roditeljstvo.

Jedan od središnjih interesa funkcionalista jest utjecaj dijelova sistema koji se nalaze u ravnoteži na cijeli sistem (Ritzer, 1997:87). U tom smislu možemo shvatiti i obitelj kao jedan sistem na koji utječu njegovi dijelovi, ali i kao dio jednog velikog sistema tj. društva. Na prvoj razini – funkcioniranja dijelova obitelji za dobrobit same obitelji, funkcionalisti smatraju opravdanim tradicionalnu muško-žensku specijalizaciju uloga. To znači da za najbolje funkcioniranje sistema obitelji muškarci preuzimaju ulogu skrbnika, dok žene preuzimaju emocionalnu ulogu (Giddens, 2007:175). Funkcionalisti tvrde da obitelj ima određene funkcije koje doprinose i održavanju sistema društva. Prema ovoj teoriji neke (za ovaj rad) relevantne funkcije obitelji su socijalizacija novorođenih članova društva te pružanje skrbi, zaštite i emocionalne potpore ljudskom potomstvu (Fanuko, 1997:103-104). Odatle se zaključuje da bez pravilnog funkcioniranja sistema obitelji, sistem društva čiji je obitelj dio također ne može pravilno djelovati, odnosno opstojati.

Po funkcionalistima, nagle i velike promjene tradicionalne strukture obitelji narušavaju njihovu stabilnost i funkcioniranje, a samim time štete i društvu (University of Minnesota Libraries).

Prema svemu do sada navedenome dalo bi se zaključiti da samohrano roditeljstvo predstavlja nefunkcionalnu obitelj – jer je npr. roditelj koji ostaje primoran preuzeti uloge i skrbnika i emocionalne potpore – te da ona zato može ugroziti društvo. No, jesu li samohrani roditelji doista takva prijetnja funkcioniranju društva koje čine „funkcionalne“ obitelji s tradicionalnom strukturom unutar koje, pak, postoje problemi kao što su obiteljsko nasilje, alkoholizam i sl.? S obzirom na aktualne društvene trendove i događanja, moglo bi se reći da u Hrvatskoj itekako prevladavaju funkcionalistički stavovi o nužnosti tradicionalne strukture obitelji po svaku cijenu. Ipak, komparativna studija djece samohranih roditelja i djece iz „netaknutih“, ali problematičnih obitelji vjerojatno bi pokazala brojne disfunkcionalne crvotočine u tkivu tradicionalne „svete“ obitelji i pomogla smanjivanju stereotipa i straha od „nestrukturiranih“ obitelji. Iz tog razloga je potrebno provesti više istraživanja koji u fokusu imaju kvalitetu obiteljskih odnosa, a ne kvantitetu članova tj. strukturu obitelji. Pitanje koje može proizaći iz proučavanja samohranog roditeljstva kroz ovu teoriju je: može li samohrano roditeljstvo biti funkcionalno unutar društva? Drugim riječima: kako samohrano roditeljstvo može postati ili biti funkcionalno?

Pobornici konfliktne teorije, s druge strane, imaju podosta drugačiji pogled na obitelj. Dok funkcionalisti naglašavaju red i funkcionalnost dijelova sistema, konfliktni teoretičari vide sukob na različitim razinama unutar sistema (Ritzer, 1997:112). Tako je prema konfliktnoj teoriji obitelj utočište dominaciji muškarca nad ženom (Fanuko, 1997:104), što uzrokuje konflikte među članovima obitelji i podržava patrijarhat. Osim toga, tvrde konfliktni teoretičari, obitelj doprinosi nejednakosti u društvu zbog instituta nasljeđivanja i socijalnog kapitala (Lumen Learning). U tom kontekstu emancipacija žena s djecom ekonomski neovisnih o dominantnim muškarcima može biti viđena kao pozitivna promjena. Međutim, u stvarnosti samohrane majke često nemaju dostatne prihode (Zalewskiet al., 2012:545) – o čemu će biti više riječi u poglavlju o feminističkoj perspektivi – što baca popriličnu sjenu na tu pozitivnu promjenu. Konfliktna teorija, kao i funkcionalistička, može poslužiti kao alat za istraživanje različitih utjecaja „strukturiranih funkcionalnih“ obitelji naspram „nestrukturiranih i disfunkcionalnih“ obitelji. Ali, za razliku od funkcionalističke teorije, može postaviti malo drugačija pitanja, kao što su: zašto postoji konflikt između samohranih roditelja i društva?

3.2. Samohrano roditeljstvo iz feminističke perspektive

Samohrano roditeljstvo može se iz feminističke perspektive promatrati na dvije razine. Prva razina tiče se značaja patrijarhata i „nužnosti“ muškarca u obitelji, dok se druga razina odnosi na nejednakost samohranih očeva naspram samohranih majki na način stigmatizacije unutar društva.

Feministička teorija primarno se bavi položajem i iskustvima žena u društvu (Ritzer, 1997:298), a samim time zanimljivo je promatrati i položaj žena unutar obitelji. Neke feministkinje ističu patrijarhalnu podjelu kućnog rada, neravnopravne odnose moći i skrbničke aktivnosti koje padaju na žene kao dio problema strukture obitelji (Giddens, 2007:176-177). Samohrano roditeljstvo možemo promatrati iz perspektive teorije razlika koja nastoji odgovoriti zašto postoje razlike u iskustvima muškaraca i žena – koristeći socio-psihološka, institucionalna i bio-socijalna objašnjenja (Ritzer, 1997:308) – što pruža mogućnost proučavanja razlika u iskustvima samohranih očeva i samohranih majki.

Ako razmotrimo institucionalno objašnjenje razlike u iskustvu samohranih majki i očeva, možemo prije svega primijetiti da se naglasak često stavlja na ženinu majčinsku odgovornost (Ritzer, 1997:310). Žene su smatrane primarno odgovornima za dijete i češće ostaju samohrane (Umberson, 1989:434-435). Jedno istraživanje odnosa društva prema samohranim očevima pokazalo je da i muškarci i žene izražavaju zabrinutost oko sposobnosti muškaraca da se sami brinu za dijete (Miall i March,2005:540). Prema drugom istraživanju, koje su proveli Bennett i Jamieson (1999), muškarci su češće viđeni kao onaj roditelj s lošijim sposobnostima odgajatelja. To bi značilo da društvo više odobrava samohrane majke nego samohrane očeve zbog njihove „nesposobnosti“. Međutim, gleda li društvo zaista pozitivno na samohrane majke?

Istraživanje koje su proveli Ganong i Coleman (1995:508) pokazalo je da društvo ima negativnije stavove prema rastavljenim nego prema udanim majkama. A kao što je ranije spomenuto, postoji i razlika u (ne)odobravanju samohranog roditeljstva, ovisno o okolnostima nastanka i spolu samohranog roditelja, pa se društvena naklonost iskazuje samohranim udovicama i udovcima, dok se negativno gleda na žene s izvanbračnom djecom (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010: 21). S obzirom na to pitamo se: što razlika u stavu prema samohranim muškarcima i ženama i prema različitim okolnostima samohranog roditeljstva govori o samom društvu?

Stavljanje odgovornosti primarno na majke predstavlja još jedan veliki problem. U situacijama odlaska očeva od majki se očekuje da snose svu odgovornost za djecu, a to – uz postojeće nepogodnosti vezane uz manje plaće koje žene primaju za isti posao i općenito lakše zapošljavanje muškaraca – stavlja žene u doista tešku poziciju. Od žena se očekuje da zbog svoje bolje sposobnosti odgajatelja „odrade“ sve bez greške: i samostalno zbrinjavanje obitelji, i balansiranje ograničenog slobodnog vremena, i kontroliranje fizičkih i emocionalnih napora itd.– s malo do ništa društvene podrške. No ako je patrijarhat i dalje primarna i vrhovna okosnica obitelji, ako se očekuje da jedan roditelj (po mogućnosti muškarac) financijski osigurava obitelj dok se drugi skrbi za djecu, zašto formalno-pravne/državne institucije odbijaju vidjeti da je jednoroditeljskim obiteljima, odnosno samohranim roditeljima, posebice roditeljicama, potrebna podrška društva?

Istraživanja na području Hrvatske o razlici u iskustvima samohranog roditeljstva između muškaraca i žena još uvijek su neznatna. Kao što Raboteg-Šarić i Pećnik kažu (2005:18): „Poznavanje ovih sličnosti i razlika između očeva i majki u primanju podrške iz okoline omogućava bolje planiranje mjera društvene podrške roditeljima i provedba psihosocijalnih intervencija koje su primjerene specifičnostima spola“. Samohrani očevo i majke vjerojatno imaju različite poteškoće u kojima im je potrebna podrška, ali sigurno je da je situacija u oba slučaja lakša uz, kako neformalnu, tako i formalnu podršku.

Aдекватna formalna i neformalna podrška nužna je ne samo zbog roditelja već i zbog djece. Samohrano roditeljstvo može imati utjecaj na psihološki i emocionalni razvoj djece, što će se detaljnije razmotriti u nastavku kroz dvije socijalno psihološke teorije.

4. Socijalno psihološke teorije i samohrano roditeljstvo

Problematiku samohranog roditeljstva gotovo je nemoguće sagledati u cijelosti ako ne uzmemo u obzir i psihološke učinke ovog socijalnog fenomena. Samohrano roditeljstvo drugačije utječe na razvoj djeteta koje postaje novim članom društva, što ne mora nužno imati ni isključivo dobre ni isključivo loše konotacije. Svakako, istraživanje utjecaja samohranog roditeljstva sa socijalno psihološkog stajališta važno je kako bi se odredila adekvatna društvena podrška djeci. Veliki broj istraživanja ukazuje na činjenicu da djeca iz jednoroditeljskih obitelji imaju više emocionalnih

problema, niže samopoštovanje i lošiji uspjeh u školi od djece iz dvoroditeljskih obitelji (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010:9). S druge strane postoje i istraživanja koja upućuju na postojanje veće važnosti procesa unutar obitelji od njezine strukture (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010:9). To bi značilo da uz adekvatnu potporu jednoroditeljske obitelji mogu jednako dobro funkcionirati kao dvoroditeljske obitelji.

Iz tog razloga odabrala sam dvije teorije s područja socijalne psihologije koje će mi pomoći u sagledavanju samohranog roditeljstva iz posebne perspektive. Ove teorije mogu poslužiti kao alat za istraživanje utjecaja samohranog roditeljstva na razvoj djeteta ili djece, i to ponajprije na razvoj njihovih socijalnih uloga i mehanizama za samopotvrđivanje.

4.1. Teorija socijalnih uloga

Samohrano roditeljstvo bilo bi zanimljivo istraživati kroz socijalno psihološku teoriju socijalnih uloga. Prema ovoj teoriji, do spolnih razlika u društvu dolazi zbog društvene podjele poslova prema spolu. Takva podjela dovodi do određenih očekivanja prema spolnim ulogama pri čemu se od muškaraca i žena očekuje da nauče pojedine vještine ovisno o spolnoj ulozi koja ih je dopala (Aronson et al., 2005:106). Ako uzmemo u obzir da se većina kulturnih vrijednosti i stavova prenosi tijekom primarne socijalizacije (Giddens, 2007:28), može se zaključiti da primjeri oca i majke uvelike utječu na usvajanje očekivanja povezanih sa socijalnim ulogama.

Samohrano roditeljstvo nije konvencionalan način odgoja gotovo ni u jednoj kulturi pa se stoga očekivanja vezana za tradicionalne socijalne uloge „po pravilu“ uče od oba roditelja. Međutim, što se događa kada je jedan roditelj odsutan i dijete je „prisiljeno“ naučiti razliku među rodnom ulogama samo od jednog roditelja? Prema nekim istraživanjima, kao što je istraživanje koje su proveli Russell i Ellis (1991:8), djeca iz jednoroditeljskih obitelji češće imaju androgene karakteristike od djece koju odgajaju oba roditelja. To znači da dječaci iz obitelji u kojima otac nije prisutan imaju tendenciju rjeđe izražavati svoju tradicionalnu rodnu ulogu od dječaka koji dolaze iz obitelji u kojoj je otac prisutan (McHale et al., 2003:137).

Time se otvaraju nova pitanja: da li mogući razvoj androgene spolne uloge šteti ili pomaže djeci i jesu li/zašto uopće potrebne tradicionalne rodne uloge (odnosno rodni stereotipi) u modernom

dobu? Istraživanja pokazuju da su androgene osobe sretnije i imaju veću šansu za uspjeh u modernom svijetu u odnosu na ne-androgene individue (Russell i Ellis, 1991:6). To ne dovodi u pitanje samo nužnost tradicionalnih rodnih uloga, već i široko prihvaćen stav o tome da su za mentalno zdravlje djeteta uvijek nužna oba roditelja. Razvoj socijalnih uloga u jednoroditeljskim obiteljima opširna je tema o kojoj treba provesti više različitih kvalitativnih istraživanja.

4.2. Teorija samopotvrđivanja

Još jedna zanimljiva teorija s područja socijalne psihologije je teorija samopotvrđivanja, koja „pretpostavlja da će ljudi smanjiti utjecaj prijetnje pojmu o sebi koja izaziva nesklad usmjeravajući se na druge zadatke i potvrđujući svoju stručnost na nekim dimenzijama nepovezanim s prijetnjom.“ (Aronson et al., 2005:204). To znači da će zbog nekog problema, poremećaja ili nefunkcionalnosti pojedinci imati potrebu biti uspješni u drugom području života (roditeljstvo, posao itd.) zbog određene prijetnje ili nefunkcionalnosti kako bi održali sliku sebe kao dobre i vrijedne osobe (Cohen i Sherman, 2014: 336). U nastavku ću izložiti kako se učinak samohranog roditeljstva može promatrati kroz ovu teoriju.

Ako pretpostavimo da narušena obiteljska struktura koja je temeljni oslonac djeteta označava i prijetnju pojmu o sebi, koji bi mogli biti učinci toga? Neke studije povezale su samohrano roditeljstvo s emocionalnim problemima, kao što je niža razina samopouzdanja, i lošijim kognitivnim izvedbama. Međutim, djeca samohranih roditelja i djeca iz obitelji s dva roditelja pokazala su vrlo male razlike u ovim varijablama (Barber i Eccles, 1992:109-110). Jedno drugo istraživanje pokazalo je da „(...) nepovoljan učinak samohranog roditeljstva na školski uspjeh izostaje u zemljama u kojima obiteljska politika ujednačava resurse (financijska sredstva, vrijeme s malim djetetom) jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji.“ (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010: 9). To pokazuje da lošije kognitivne izvedbe ili školski uspjeh nisu uvijek nužna posljedica samohranog roditeljstva, već ovise o općoj društvenoj situaciji.

U ovakvim istraživanjima utjecaja obiteljske strukture na djecu često se zanemaruju i drugi aspekti djetetova života, kao što su izvannastavne aktivnosti, odnosi s vršnjacima itd., koji kod djece mogu proizvesti efekt samopotvrđivanja. Ako se istraživanje provodi na starijim ispitanicima, ti aspekti mogu uključivati i poslovni uspjeh, postignutu razinu školovanja,

uključenost u vjersku ili neku drugu zajednicu, volontiranje itd. Školski uspjeh ne mora biti jedini kompenzacijski mehanizam za održavanje slike o sebi.

Za istraživanje samohranog roditeljstva kroz ovu teoriju nužne su longitudinalne studije utjecaja odrastanja u jednoroditeljskoj obitelji. Pod pretpostavkom da narušena obiteljska struktura predstavlja najveću prijetnju sebstvu u početnom periodu kada tek dođe do promjene, potrebno je pratiti promjenu u djetetovim osjećajima i izvedbama na različitim područjima kad ta obiteljska struktura postane normalna u njegovom svakidašnjem životu. Teorija samopotvrđivanja mogla bi više biti izraženija kod adolescenata koji na taj način žive kroz duži period, pa bi stoga pomoglo kontinuirano praćenje drugih aspekata njihovih života i promjena u strukturi obitelji.

5. Zaključak

Samohrano roditeljstvo je – zbog svojeg rastućeg utjecaja na mijenjanje tradicionalne strukture i odnosa društva, a istodobno kao zanemarena kategorija i problem u realnosti današnjeg društva – iznimno značajna tema koja zahtijeva, kako obuhvatna istraživanja u području sociologije i socijalne psihologije, tako i snažniju formalnu i neformalnu podršku od strane društva.

Nastalo najčešće kao rezultat nepovoljnih i nesretnih životnih okolnosti (razvod, napuštanje, smrt), samohrano roditeljstvo dodatno je opterećeno nizom problema, od financijskih do emocionalnih, koji zaslužuju daleko veću društvenu pozornost i podršku od one koja sada postoji. Time se pomaže ne samo roditelju, primoranom da sam nosi egzistencijalni teret u društvu koje ne odobrava njegovu poziciju, već i djetetu/djeci čije odrastanje bez jednog roditelja može biti izloženo raznim negativnim utjecajima i rizicima – koji se uz adekvatnu socijalnu i institucionalnu pomoć mogu znatno smanjiti, pa i otkloniti.

Samohrano roditeljstvo može se i mora istraživati kroz različite teorijske aspekte i u različitim segmentima da bi se mogla pružiti što adekvatnija podrška i roditeljima i djeci. Posebno važna su istraživanja o razlikama u iskustvima između samohranih muškaraca i žena te o utjecaju samohranog roditeljstva na roditelje i djecu, ali isto tako i istraživanja učinkovitosti postojeće institucionalne potpore i načina da se to poboljša. Rezultate istraživanja nužno je uklopiti u

praksu kako bi se formalna podrška mogla efektivnije aktivirati te kako bi se eliminirali stereotipi i negativni stavovi o samohranim roditeljima u društvu.

Stigmatizacija i diskriminacija pojedinih društvenih grupa te zanemarivanje njihovih problema dovode do prešutnog generiranja društvenih problema i realnog nazadovanja društva u cjelini. Zdravo društvo i njegov razvoj pokreće njegova temeljna jedinica – obitelj – koju treba početi i tretirati kao najvažniju neovisno o njezinoj strukturi.

6. Popis literature:

Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (1971/2005.) *Socijalna psihologija*, prev. R. Franc, Zagreb: MATE.

Barber, B.L. i Eccles, J.S. (1992.) „Long-term influence of divorce and single parenting on adolescent family-and work-related values, behaviors, and aspirations“, *Psychological Bulletin*, 111(1): 108-126.

Bennett, M. i Jamieson, L. (1999.) „Perceptions of parents as a function of their marital status and sex“. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 8(3): 149-154.

Cohen, G.L. i Sherman, D.K. (2014.) „The psychology of change: Self-affirmation and social psychological intervention“. *Annual review of psychology*, 65: 333-371.

Čizmić, M. (2015.) *Posvajanje ili umjetna oplodnja – koju opciju solo žena može lakše ostvariti?*, Women in Adria, <http://www.womeninadria.com/posvajanje-ili-umjetna-oplodnja-koju-opciju-solo-zena-moze-lakse-ostvariti/>, (stranica posjećena: 23. Kolovoza 2018.).

Fanuko, N. (1997.) *Sociologija: udžbenik za gimnazije*, 1. izdanje, Zagreb: Profil International.

Ganong, L.H. i Coleman, M. (1995.) „The content of mother stereotypes“, *Sex Roles*, 32(7-8): 495-512.

Giddens, A. (1986/2007.) *Sociologija*, prev. O. Žunec, Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Knaus, C. (2017.) *Poverty on rise in single-parent families as childcare costs bite*, The Guardian, <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/aug/02/poverty-on-rise-in-single-parent-families-as-childcare-costs-bite> (stranica posjećena: 24. Kolovoza 2018.).

McHale, S.M., Crouter, A.C. i Whiteman, S.D. (2003.) „The family contexts of gender development in childhood and adolescence“, *Social development*, 12(1): 125-148.

Miall, C.E. i March, K. (2005.) „Community attitudes toward birth fathers' motives for adoption placement and single parenting“, *Family Relations*, 54(4): 535-546.

Obiteljski zakon (2015.) *Narodne novine*, br. 103, 1. studenoga 2015.

One Parent Families in Europe, Stronger Families, <http://strongerfamilies.eu/about-us-2/one-parent-families-in-europe/>, (stranica posjećena: 21. Kolovoza 2018.).

Pećnik, N., i Raboteg-Šarić, Z. (2010). „Stavovi prema samohranom roditeljstvu“, *Revija za socijalnu politiku*, 17(1): 5-25.

Raboteg-Šarić, Z., i Pećnik, N. (2005). „Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima“, *Revija za socijalnu politiku*, 12(1): 1-21.

Ritzer, G. (1983/1997.) *Suvremena sociologijska teorija*, prev. O. Čaldarović, Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Russell, C.D. i Ellis, J.B. (1991.) „Sex-role development in single parent households“, *Social Behavior and Personality: an international journal*, 19(1): 5-9.

Sociological Perspectives on the Family, University of Minnesota Libraries, <http://open.lib.umn.edu/sociology/chapter/15-2-sociological-perspectives-on-the-family/>, (stranica posjećena: 25. Kolovoza 2018.).

Sociological Perspectives on Family, Lumen Learning, <https://courses.lumenlearning.com/boundless-sociology/chapter/sociological-perspectives-on-family/>, (stranica posjećena: 26. Kolovoza 2018.).

Turčin, K. (2017.) *Novi obiteljski zakon uvodi niz promjena: bračni par bez djece nije obitelj! U raspravu pušten nacrt zakona koji redovito izaziva žestoke podjele*, Jutarnji List, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/novi-obiteljski-zakon-uvodi-niz-promjena-bracni-par-bez-djece-nije-obitelj-u-raspravu-pusten-nacrt-zakona-koji-redovito-izaziva-zestoke-podjele/6592014/>, (stranica posjećena: 23. Kolovoza 2018.).

Umberson, D. (1989.) „Parenting and Well-Being: The Importance of Context“, *Journal of Family Issues*, 10(4): 427-439.

Zalewski, M., Lengua, L.J., Fisher, P.A., Trancik, A., Bush, N.R. i Meltzoff, A.N. (2012.) „Poverty and single parenting: Relations with preschoolers' cortisol and effortful control“, *Infant and Child Development*, 21(5): 537-554.

Sažetak

Promjena tradicionalne strukture obitelji zahtijeva prepoznavanje i davanje podrške novim oblicima obitelji. Tema ovog rada je samohrano roditeljstvo – pojam, okruženje i značaj u suvremenom društvu, relevantna sociološka i socijalno psihološka istraživanja i smjerovi mogućeg teorijskog i društvenog angažmana u rješavanju postojećih problema. U prvom dijelu rada prezentirana je aktualna pozicija samohranih roditelja u društvu, posebno hrvatskom, i neki od problema kojima su izloženi, s akcentom na manjkave i neadekvatne društvene mjere, posebice institucionalne podrške te na stigmatizaciju i diskriminiranje od strane društva. U nastavku rada izloženo je pet teorija u okviru kojih se može promotriti i istraživati samohrano roditeljstvo: tri klasične sociološke (funkcionalistička, konfliktna i feministička) i dvije socijalno psihološke (teorija socijalnih uloga i teorija samopotvrđivanja). Unutar funkcionalističke i konfliktne teorije ponuđena su dva različita viđenja utjecaja samohranog roditeljstva na društvo (s jedne strane destabiliziranje društva, a s druge smanjenje patrijarhalnog obrasca i nejednakosti u društvu), dok je kroz feminističku teoriju iznesena razlika društvenog položaja i iskustava samohranih majki i očeva. U kontekstu teorije socijalnih uloga i teorije samopotvrđivanja navode se mogući utjecaji samohranog roditeljstva na djecu (više androgenih karakteristika i drugačija percepcija tradicionalnih rodnih uloga, te povećani emocionalni i kognitivni problemi). Tijekom cijelog rada otvaraju se nova pitanja i ukazuje na mogućnosti daljnjih znanstvenih istraživanja ovog kompleksnog fenomena iz različitih perspektiva, naglašavajući važnost takvih istraživanja i rješavanja postojećih problema ne samo za samohrane roditelje nego i za društvo u cjelini.